

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ

Активний науково-технічний розвиток, велика кількість фахівців у різних галузях науки, розвиток масової інформації та комунікації, зростання темпу життя, поставили свої вимоги до особливостей оволодіння знаннями, уміннями і навичками, чим й обумовили появу інтенсивного навчання. Метою даної статті виступає виявлення підходів, що інтенсифікують навчання, необхідних для виділення психологічних особливостей інтенсивного навчання.

На наш погляд, інтенсивне навчання – це дидактична технологія, що за мінімальний термін активізує й прискорює навчальний процес, дає максимально ефективні результати завдяки якісному перетворенню змісту навчання. У психолого-педагогічній літературі виділяють декілька підходів до розуміння суті інтенсивного навчання.

Концептуальні підходи, що реалізуються в інтенсивному навчанні знаходяться в тісному взаємозв'язку, але, на нашу думку, умовно їх можна поділити на: 1) підходи, що широко застосовуються в різноманітних педагогічних технологіях (діяльнісний, особистісно-орієнтований, технологічний підхід), 2) підходи, притаманні саме інтенсивному навчанню (кібернетичний, психофізіологічний, акмеологічний підхід). Розглянемо ці підходи з огляду на їх використання в інтенсивному навчанні.

Діяльнісний підхід отримав свій розвиток у психології завдяки науковим роботам С. Л. Рубінштейна, О.М. Леонтьєва, Л.С.Виготського, П.І. Зинченко, О.В. Петровського, а також

у нейрофізіології (П.К.Анохін, М.О. Бернштейн), психолінгвістики (О.О. Леонтьєв, І.О. Зимня) та інших науках.

Асоціативний підхід є протилежним до діяльнісного, в основі якого - діяльність, хід від відкриття загального до знаходження часткового. Якщо порівняти традиційне та інтенсивне навчання, то традиційне (ілюстративно-пояснювальне) навчання спирається на асоціативну теорію, за якою в основі навчання - асоціації, сенсуалістична наочність, що сполучається зі словом, тобто це є виведення загального із часткового.

На думку багатьох учених, діяльнісний підхід є одним з провідних підходів в інтенсивному навчанні. Це навчання є діялісним, бо слугує практичним цілям, що, у свою чергу, зумовлено його орієнтацією до іншомовного навчання, а також на підвищення кваліфікації фахівців. У процесі практичної навчальної діяльності при інтенсивному навчанні, де враховується діялісний підхід, виникають такі умови навчання, за яких підвищується мотивація, стимулюються пізнавальні зусилля й пізнавальна активність, а внаслідок цього вдосконалюються вже отримані та ефективно формуються нові вміння й навички, реалізується досягнення більш високого рівня розвитку особистості.

На наш погляд, суть діялісного підходу в інтенсивному навчанні, полягає в тому, що в центрі уваги знаходиться учень як суб'єкт навчальної діяльності, в якій він активно бере участь, а пізнавальна діялісність є значимою для нього.

У цьому діялісний підхід

збігається із особистісним, можливо тому деякі вчені поєднують ці два підходи в один, називаючи його особистісно-діяльнісним. Ми вирішили розглянути дані підходи окремо з метою більш глибокого розуміння їх реалізації в інтенсивному навчанні.

Особистісно-орієнтований (гуманістичний, суб'єктно-гуманістичний, особистісно-розвивальний, суб'єктно-суб'єктний, антропоцентричний) підхід орієнтується на розвиток особистості учня та педагога, на врахування особистісного досвіду кожного учня, мобілізацію резервів особистості, встановлення суб'єктно-суб'єктних стосунків. Цей підхід використовували у своїй роботі: К.Д.Ушинський, В.О. Сухомлинський, І.С. Якіманська (автор ідеї особистісно-орієнтованого розвитку), Д.Б.Ельконін, В.В.Давидов, Л.В. Занков, Г.С.Альтшулер та інші. В інтенсивному навчанні підхід реалізується завдяки таким прийомам, як-то: стимулювання, підтримка, емпатія.

Якщо діяльнісний підхід протистоїть асоціативному, то особистісно-орієнтований – «дидактичному гегемонізму», дегуманізації, коли завдання навчання придушують завдання виховання та розвитку, а сам процес навчання знеособлений й формалізований. «Можна сказати, що інтенсивні методи викладання іноземної мови більш особистісні, більш «людські», ніж традиційні» [3: 26]. На наш погляд, ці слова справедливо буде віднести не лише до навчання іноземних мов, але й до будь-якої іншої дисципліни, у межах якої будуть використані інтенсивні методи.

Цей підхід передбачає орієнтацію на створення «високої розумової

активності слухачів, їх емоційну підключеність (І.О. Зимня, М.О. Ковальчук), посилення суб'єктності учнів, потреби в самовихованні (І.В. Петрівня, О.О. Шавенков), формування сенсорної культури студентів (І.О. Свешнікова)» [2: 10].

Ідея технологізації навчання виникла на початку ХХ ст. Становлення технологічного підходу йшло у 50-60 рр. й було пов'язане із програмованим навчанням. Технологічний підхід не протиставляється традиційному, а розвивається на його основі. Реалізацію даного підходу до навчання можна знайти в роботах психологів і педагогів: Б.Блума, Б.Скінера, О.Н. Леонтєва, П.Я.Гальперіна, Н.Ф. Талізінної, П.М. Ерднієва, В.Ф. Шаталова, С.Н.Лисенкової, Ю.К. Бабанського, В.П. Беспалько, М.В. Кларіна та інших. Поступово процеси технізації й технологізації перетворилися на два окремих підходи: технологічний та кібернетичний. Чіткість та детальність постановки мети навчання при технологічному підході постають «першим поверхом педагогічної технології» [3: 87].

Педагогічні технології (технології навчання, освітні технології) розглядалися широко у психолого-педагогічній літературі й існує достатньо багато їх визначень (Г.К. Селевко, В.П. Беспалько, М.В. Кларін, В.М. Монахов, В.І. Андрійв, М.М. Левіна, О.П. Околелов, В.О. Сластьонін, О.І. Уман та ін.).

Поняття «педагогічна технологія» з'явилося на початку 1960-х рр. та включає в собі поняття «технологія виховання», «дидактична технологія», «технологія керування», а «поняття «технологія освіти», стосується таких галузей, як: інформатика, телекомунікація, метод оцінки,

системний аналіз та педагогічну науку» [1; 9].

Педагогічні технології, за М.В. Кларінім, – це ... «дослідження з метою виявлення принципів і розробки прийомів оптимізації освітнього процесу шляхом аналізу факторів, що підвищують освітню ефективність шляхом конструювання й використання прийомів та матеріалів» [3: 2]. «Під педагогічною технологією слід розуміти набір операцій з конструювання, формування та контролю знань, умінь, навичок й стосунків у відповідності з поставленою метою» [4: 85].

На наш погляд, визначення, що було дано поняттю педагогічній технології ЮНЕСКО є вичерпним: «це не лише використання ТЗН, це – виявлення принципів і розробка прийомів оптимізації освітнього процесу шляхом аналізу факторів, що підвищують освітню ефективність, шляхом конструювання й використання прийомів та матеріалів, а також шляхом оцінки використаних методів [4: 43].

Щодо застосування технологічного підходу до інтенсивного навчання, то, по-перше, інтенсивне навчання само по собі є пед. технологією, яка застосовується там, де необхідно прискорення засвоєння й закріплення достатньо великого обсягу знань та вмінь, удосконалення форм контролю знань учнів при гарантованому кінцевому результаті. По-друге, процес інтенсивного навчання часто здійснюється за допомогою різноманітних ТЗН, котрі інтенсифікують навчання, та, у свою чергу, поєднує інтенсивне навчання з кібернетичним підходом.

Кібернетичний підхід виник на основі програмованого навчання. Кібернетика як наука про оптимальні засоби керування та зв'язку дає

можливість створити найкращі умови для взаємодії людини з технічною навчальною системою, в тому числі й у процесі інтенсивного навчання.

Одним з яскравих представників кібернетичного підходу є автор сугестокібернетичного методу інтенсивного навчання В.В. Петрусинський.

Прихильники даного підходу вважають, що навчання, в якому використовується кібернетичний підхід дає кращі результати, аніж традиційне навчання, з його провідним асоціативним підходом, у зв'язку з тим, що різнопланове використання ТЗН підвищує ефективність навчання, інтенсифікує його.

«Кібернетичний підхід до проблеми інтенсифікації навчання дозволяє узагальнити досвід автоматизації окремих елементів навчального процесу з використанням таких засобів, як моделювання, формалізація та фіксація на фізичному носії сигналів навчальної інформації й керування психофізіологічним станом» [6: 65].

В.В. Петрусинський розрізняє такі групи ТЗН: 1) пасивні (лінійні аудіовізуальні засоби навчання, наприклад: діафільми, слайди, кінофільми, фонограми, поліекрані фільми; та технічні засоби їх пред'явлення, наприклад: діапозитиви, діапроектори, кінопроектори, відеомагнітофони, магнітофони), 2) активні (аудіовізуальні програми й програми ЕВМ розгалуженого типу); та технічні засоби їх пред'явлення (персональні комп'ютери, що включають зворотній зв'язок із учнем), 3) інтерактивні автоматизовані системи навчання (персональні комп'ютери підключені для інтерактивного зв'язку, що мають гнучку навчальну програму, яка формується адаптивно у процесі

навчання).

На думку В.В. Петрусинського, найбільш досконаліми ТЗН є автоматизовані системи на базі сучасних комп'ютерів сукупно із засобами й аудіовізуальними навчальними програмами.

Деякі вчені бачать шляхи інтенсифікації у широкому застосуванні ТЗН, які можна реалізувати як: 1) додаткові засоби в ілюстративних цілях; 2) як включений до навчального процесу засіб на будь-якому етапі: передача інформації, репетитор для рішення задач, перевірка й оцінка знань та вмінь; 3) як незалежний засіб на базі навчальних програм для комп'ютерів.

На наш погляд, кібернетичний підхід є провідним для інтенсивного навчання, бо тут активно використовуються різні види ТЗН, що дає: можливість не лише скоротити термін навчання, але й здійснити цей процес якісно, без підвищення нервово-психічного напруження учнів; можливість реально, а не декларативно реалізувати гуманістичний та діяльнісний підходи.

Кібернетичний підхід пов'язаний з ще одним підходом – психофізіологічним автором якого є Г.К. Лозанов. У межах даного підходу до інтенсивного навчання використовують такі педагогічні системи, як: сугестопедія, релаксopedія, гіпнопедія.

Використовуючи положення Г.К. Лозанова про можливості пред'явлення за певними умовами інформації у великих обсягах, що перевищують рівень психологічних бар'єрів засвоєння, а також стимулювання установки в учня на його «надможливості», був створений підхід, що дозволяє отримувати гарні результати у різних галузях знань: скорочитання, машинопис, засвоєння

комп'ютерів на різних рівнях, навчання іноземних мов, східних єдиноборств (у-шу, карате-до) й т. ін. Суть психофізіологічного підходу полягає в тому, що, не зважаючи на глобальність подавання матеріалу (в інтенсивному навчанні інформація не подається малими порціями), учні не почувують непомірних навантажень, а почувують себе психологічно та фізично комфортно, що здійснюється завдяки активізації психофізіологічних можливостей особистості, керування психофізіологічним станом шляхом використання сфери несвідомого. Це дозволяє виявити потенційні можливості особистості учня та створити оптимальні умови для організації процесу навчання.

Пред'явлення інформації в обсягах, що перевищують психологічні інформаційні бар'єри, Г.К. Лозанов вважає необхідним для створення ефекту «гіпермнезії», що й дозволяє вводити великі обсяги інформації, обминаючи критичний та логічний бар'єри сприймання учня.

Один з оригінальних методів уведення несвідомих сигналів інформації шляхом впливу на підсвідому сферу учня, було розроблено в лабораторії субсенсорних подразників Тбіліського університету вченим Б.І. Хачапурідзе, який показав, що поєднання пред'явлення інформації у вигляді короткочасних експозицій на долю секунди зі звичайними сенсорними сигналами дозволяє значно підвищити ефект засвоєння інформації.

Проблемою реалізації даного підходу займалося багато вчених. Так, написано роботи по використанню несвідомих механізмів для подання й сприйняття інформації: 1) під час сну (гіпнопедія: В.О. Блізниченко, В.П.Зухарь, О.М.Свядоц, В.В.Вахмістрів); 2) у стані релаксації

(релаксопедія: Ш.Є.Шварц, Е.Г. Рейдер, С.С.Лібіх); 3) управління станом учня в несвідомих формах (сугестопедія: Г.К.Лозанов; В.В. Петрусинський, Є.Г. Розанова).

Психофізичний підхід, як і інші, пов'язаний з акмеологічним підходом.

Поняття «акмеологія» (від лат. «акме» - вища точка, розквіт) увів Н.О. Рибніков у 1928 р., воно позначає вікову психологію зрілості чи дорослості. Акмеологія взагалі вивчає умови та способи досягнення вищого рівня професіоналізму. Над проблемою акмеологічного підходу в навчанні працювали вчені: М.О.Рибніков, О.О. Бодальов, О.О. Деркач, Б.Г. Ананьєв, О.О. Вербицький, В.М. Зазикін, В.Г.Ганжін, Н.В. Кузьміна та інші.

На думку вчених-акмеологів, існують психолого-акмеологічні фактори, що є головними детермінантами професіоналізму (О.О. Бодальов, О.О.Деркач, В.Г. Зазикін, Н.В. Кузьміна). Л.А.Хабаєва [7;39-45] поділяє ці фактори на: 1) об'єктивні, – пов'язані з діяльністю особистості у існуючій системі, що може направляти його на досягнення значимих для нього результатів; 2) суб'єктивні, – пов'язані з особистісними передумовами професіоналізму (спрямованість, здібності, креативність, вікові особливості); 3) об'єктивно-суб'єктивні, – пов'язані з особливостями організації професійного середовища, професіоналізмом керівником, якістю керування системою, з професійно-особистісними стандартами, потребою в самостверженні, досягненні).

Психологічні фактори-детермінанти спрямовані на: виникнення потреби у досягненні результату, на діяльність, пов'язану з його досягненням, на аналіз міри його прямування до результату, досягнення високої професійної самосвідомості

особистості [5; 8-12].

На наш погляд, акмеологічний підхід є дуже важливим, бо інтенсивне навчання спрямоване на вдосконалення вже отриманих знань, умінь та навичок, на підвищення професійної кваліфікації фахівців, тобто має предметний характер.

Слід зазначити, що всі перелічені підходи тісно пов'язані такою мірою, що при «випаданні» хоч одного із підходів інтенсивне навчання практично перестає бути таким.

З метою визначення обізнаності вчителів, які підвищують свою кваліфікацію, та для визначення актуальності проблеми інтенсивного навчання нами було проведено анкетування (відкритого типу, обсягом – 20 запитань). Вибірку склали 8 викладачів, які працюють на курсах підвищення кваліфікації вчителів та 10 учителів, які самостійно підвищували свою кваліфікацію (віком від 25 до 40 років, які мають пед. стаж від 3 до 28 років).

Зазначимо, що більшість респондентів має чітке уявлення про сутність інтенсивного навчання. У значенні поняття «інтенсивного навчання» ними були зазначені насамперед швидкі темпи навчання та його обмежені терміни. Серед особливостей інтенсивного навчання були найчастіше підкреслені: індивідуальний підхід, активізація діяльності учня, його психічних процесів.

До психологічних особливостей учнів, які були успішно залучені до інтенсивного навчання, респонденти віднесли: розвинені психічні процеси, холеричний та сангвінічний типи темпераменту, мотивацію учнів. До перепон успішного інтенсивного навчання респонденти віднесли: нерозвинені психічні процеси, меланхолічний та флегматичний типи

темпераменту, нерозвиненість емоційно-вольової та мотиваційної сфер особистості учня, ригідність, високий рівень тривоги. Серед психологічних факторів інтенсифікації навчального процесу взагалі були виділені: мотивація учня та вчителя, їх активність.

Отримані дані частково збігаються з даними різних психолого-педагогічних літературних джерел та

ЛІТЕРАТУРА

1. Анализ и классификация педагогических технологий в СССР и зарубежных странах. / Под ред. В.П. Кучкина. – Л.: НИИ Профтехобразования АПН СССР, 1991. – 45 с.

2. *Белякова И.Г.* Влияние интенсивного обучения на профессионального обучения на профессиональные качества личности. Автореф. дис... канд. психол. наук. – М., 2000. – 14 с.

3. *Кларин М.В.* Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. – М.: Арена, 1994. – 176 с.

4. *Лаврентьев Г.В., Лаврентьева Н.Б.* Гуманитаризация

поповнюють наше уявлення про психологічні особливості технології інтенсивного навчання.

Наступним етапом нашої роботи є визначення психолого-дидактичних особливостей упровадження технології інтенсивного навчання з урахуванням психологічних особливостей дорослих, які навчаються.

математического образования: проблемы и перспективы. – Барнаул, 2001. – 206с.

5. *Петрусинский В.В.* Автоматизированные системы интенсивного обучения. – М.: 1987. – 167 с.

6. *Ротенберг В.С., Бондаренко С.М.* Мозг. Обучение. Здоровье. – М., 1989. – 98 с.

7. *Хабаева Л.А.* Психолого-акмеологические условия и факторы формирования профессиональной мотивации в структуре профессионального самосознания личности студента вуза. – М., 2001. – 150 с.

Подано до редакції 22.01.07

РЕЗЮМЕ

В статье «Ведущие подходы к интенсивному обучению» рассматривается проблема технологии интенсивного обучения, её ведущих подходов, с целью дальнейшего выявления психологических особенностей интенсивного обучения. Они разделены на: 1) применяемые в различных педагогических технологиях (деятельностный, личностно-ориентированный,

технологический); 2) присущие прежде всего технологии интенсивного обучения (кибернетический, психофизиологический, акмеологический). Проведенное анкетирование показало, что большая часть респондентов имеет чёткое представление о сути интенсивного обучения, считает проблему его реализации актуальной.

SUMMARY

The article considers the problem of technology of intensive education, its

leading approaches for further revealing psychological particularities of intensive education. These approaches are classified into 1) ones broadly used in different pedagogical technologies (active, personality oriented, technological); 2) inherent technologies of intensive education (cybernetic, psychophysiological, acmeological). The made up questionnaire showed that the most part of respondents have a clear idea about the essence of intensive education, considers the problem of its realization actual.

Науковий керівник: к.п.н., доц. Н.Д. Хмель.